

Erkki Tuomioja

XV presidenttifoorum

Kestävä rauha - rauhanturvaamisesta kriisinhallintaan

Rauhan saavuttaminen ja säilyttäminen - nykyisiä ja tulevia haasteita

14.9. 2010

"Suomen ulkopolitiikan perustehtävä on kansakunnan olemassaolon ja Suomen geopoliittista ympäristöä hallitsevien suurvaltaetujen yhteensovittaminen". Urho Kekkosen, Tamminiemi, 1980

Kun Paasikivi alkoi luoda linjaansa sodan jälkeen oli maailman väkiluku alle kolmanneksen nykyisestä, eli silloin 2,3 mrd ihmistä. Kun Urho Kekkosen siteeratun ulkopoliittinen testamenttinsa silloin vielä kylmän sodan hallitsemassa maailmassa 30 vuotta sitten julkisti, oli väkiluku tuosta jo kaksinkertaistunut n. 4,6 miljardiin. Tänään se on 7 miljardia ja nousee johonkin 9 - 10 miljardiin ennen kuin kasvu tasaantuu.

Väestön seitsenkertaistuminen 200 vuodessa muuttaa peruuttamattomalla tavalla niin ihmisen ja luonnon suhdetta, luonnonvarojen käyttöä ja ihmisyhteisöjen keskinäisiä suhteita siten, että yli 350 vuotta vanha suvereenieihin hallitsijoihin ja sittemmin suvereenieihin valtioihin perustuva westfalenilainen maailmanjärjestys ja siihen liittynyt voimapolitiikka ei enää toimi, vaikka se YK:sta alkaen on edelleenkin muodollisesti kansainvälisen yhteistyön perustana. Globalisaatio tarkoittaa sellaista keskinäisen riippuvuuden kasvua hyvässä ja pahassa, josta yksikään maa ei voi kuvitella eristäytyvänsä ja jonka inhimillistä turvallisuutta uhkaavia haasteita ei voi kestävästi ratkaista yksipuolisella eikä välttämättä minkäänlaisella aseiden käytöllä.

Koska vanhaan maailmaan liittyneet ajatustottumukset ja historian painolasti eivät hetkessä haihdu, on tietenkin edelleen otettava huomioon se mahdollisuus, että tätä kuitenkin yritetään. Mutta perinteiseen voimapolitiikkaan liittyvät patoamisen ja vastavoiman keinot eivät kestävää rauhaa rakenna.

Kestävän rauhan rakentaminen alkaa sen tunnistamisesta, että rauha, kehitys, demokratia ja ihmisoikeudet ovat keskinäisessä riippuvuussuhteessa, ja että ne voidaan kestävästi säilyttää vain samanaikaisesti. Ollakseen uskottavaa ja toimivaa täytyy suomalaisen rauhanpolitiikan siksi olla kaikissa suhteissa kattavaa ja näkemyksellistä. Tämän voi ymmärtää niinkin, että hyssyttelyn aika on ohitse, mutta en kuitenkaan tarkoita sitä, että Suomen joka asiassa voisi tai pitäisi olla suunnannäyttäjänä, eikä ainakaan suuna ja päänä. Tarkoitin paremminkin sitä että Suomen politiikan ja esiintymisen on oltava johdonmukaista ja kokonaisvaltaista.

Johdonmukaisuus tarkoittaa mm sitä, että emme voi olla uskottavia rauhan puolesta toimijoita ja konfliktien ratkaisijoita, jollemme toimi myös konfliktien ennaltaehkäisemiseksi ja niiden syiden purkamiseksi. Rauhan rakentamisen asialistalle kuuluvat myös demokratia ja ihmisoikeudet sekä köyhyyden poistaminen ja kehityksen tukeminen. Kestävä kehitys puolestaan edellyttää sitä tukevaa kauppa- ja kansainvälistä ympäristöpolitiikkaa, eivätkä mitkään toimet näilläkään aloilla ole kestäviä ellei ilmastomuutosta saada pysäytettyä.

Konkreettisesti tämä tarkoittaa esim. sitä, että emme voi tinkiä emmekä viivytellä kehitysyhteistyövelvoitteiden täyttämistä ja sen laadunvalvonnasta. Johdonmukaisuus tarkoittaa myös ihmisoikeus- ja demokratiakysymysten pitämistä esillä ei vain Iranin, Kiinan tai Zimbabwen osalta, vaan myös yhtä lailla Saudi-Arabian, palestiinalaisalueiden samoin kuin Euroopan unionin romanien kohtelun suhteen.

Ei ole syytä vaieta Venäjän oikeusvaltion puutteista tai voimapoliittisista otteista, muuta kuin silloin jos ei samanaikaisesti olla valmiita arvioimaan tarvittaessa kriittisesti myös amerikkalaisen

oikeusvaltion puutteita ja aseidenkäyttöä; etenkin, kun jälkimmäisen toimilla maailman ainoana supervaltana on sitäkin kauaskantoisempia maailmanlaajuisia seurauksia. Mutta kaikissa tapauksissa on ongelmistakin puhuttava asiallisesti ja rakentavasti tavoitteena kritikoidun valtion vahvempi liittäminen yhteisiin arvoihin ja velvoitteisiin perustuvaan monenkeskiseen yhteistyöhön.

Suomella on vahva intressi edistää ja vahvistaa monenkeskistä yhteistyötä mahdollisimman laajalla pohjalla, mikä tarkoittaa ennen kaikkea YK-järjestelmän ja sen vaatimien reformien tukemista. Tämä ei ole ristiriidassa alueellisen yhteistyön vahvistamisen kanssa, mutta tarkoittaa sitä että esim. EU turvallisuusstrategian kehittämisessä on huolehdittava siitä, ettei se suoraan tai epäsuorasti tue YK:n heikkona pitämistä. Turvaneuvoston uudistaminen edesauttaisi YK:n vahvistamista eikä sen ajamisesta tule luopua.

Suomi ei ole tietävästi koskaan julistautunut rauhanturvaamisen suurvallaksi, mutta pienenä sellaisena meitä on kuitenkin pidetty sen vuoksi, että Suomi on väkilukuunsa nähden luovuttanut enemmän sotilashenkilöitä YK:n rauhanturvaamistehtäviin kuin mikään muu valtio maailmassa. Tätä määrääkin oleellisempi asia on, että suomalaisten rauhanturvaajien osaaminen on ollut erittäin arvostettua. Yhtenä syynä tähän ammatiarmeijoihin verrattuna korkeaan osaamiseen pidän sitä, että meillä 90 prosenttia rauhanturvaajista on reserviläisiä, joiden erilainen siviiliosaaminen pyritään myös ottamaan täysmääräisestä operaatioissa käyttöön. Se voi jopa enemmän kuin itse maanpuolustuksen järjestämiseen liittyvät syyt edelleen perustella asevelvollisuusarmeijan säilyttämistä.

Suomi on ollut aktiivinen ja osaava myös siviilikriisinhallintavalmiuksien kehittämisessä sekä omien resurssien että kansainvälisen yhteistyön kehittämiseksi. Globalisoituneessa maailmassa kriisinhallintaan osallistuminen on eteenpäin työnnettyä puolustusta sellaisia turvallisuusuhkia vastaan, joihin perinteinen aseellinen maanpuolustus omilla rajoilla on voimatonta.

Kaiken kaikkiaan Suomen resurssien ja osaamisen laajentaminen on ollut paikallaan ja sitä tulee jatkaa. Siihen liittyy myös suomalaisten valmius osallistua tarvittaessa aikaisempaa vaativampiin ja myös suurempia riskejä sisältäviin kriisinhallintaoperaatioihin. Kuitenkin kaikkea emme voi tehdä yhtä hyvin ja yhtä laajalla panostuksella. On myös priorisoitava ja keskityttävä sellaisiin tehtäviin, joissa osaamisestamme ja panostuksestamme on mahdollisimman suuri hyöty.

Siksi on kysyttävä, ovatko Suomen rajalliset resurssit sen enempää täydessä kuin optimaalisessa käytössä tänään kun kriisinhallintatehtävissä on 458 sotilasta ja siviilikriisinhallinnassa 155. Tällaiset määrät eivät riitä pitämään meitä minkäänlaisessa kriisinhallinnan suurvaltakategoriassa. Vielä suurempi epätasapaino on siinä, että sotilaista yli 90 prosenttia on kahdessa Nato-johtoisessa operaatioissa Kosovossa ja Afganistanissa ja YK-tehtävissä vain muutama kymmenen.

Ongelma on YK-tehtävien alajajossa, ei sinänsä siinä että olemme YK:n mandatoimissa Nato-johtoisissa tehtävissä, kuten ei muutoinkaan tapauskohtaisesti oman harkintavaltamme säilyttävässä kriisinhallintayhteistyössä Naton kanssa. Se että emme ole näkyvämmiin mukana EU- operaatioissa ei taas ole meidän vikamme vaan seurausta siitä, että kynnys nopean toiminnan kriisinhallintajoukkojen käyttöön on EU:n päätöksenteossa kenties liiankin korkea.

Afganistanin osalta on todettava, että olosuhteet ja edellytykset joiden vallitessa Suomi alun perin päätti ISAF:iin osallistumisesta ovat täydellisesti muuttuneet. Kuten muutkaan eurooppalaiset emme Suomessa koskaan yhtyneet retoriikkaan sodasta terrorismia vastaan, joka heijasti vakavaa virhearviota sekä terrorismin luonteesta että siitä miten sitä tehokkaimmin voidaan torjua, mikä kalliiden virheiden jälkeen on alettu ymmärtää laajemminkin.

Al Qaidan tukikohdan eliminointi talebanien hallitsemasta Afganistanista oli tarpeen ja perusteltua.

Talibanien karkotuksen jälkeen ISAF perustettiin alun perin hoitamaan rauhanturvatehtäviä Kabulin ympäristössä. Sittemmin ISAF on siirtynyt Naton yhtenäisen operaation komentoon ja laajentunut koko maahan.

Suomelle Afganistan-operaatioon osallistumisessa ei ole koskaan ollut kyse Nato-solidarisuudesta. Mantra, jonka mukaan "Natolla ei ole varaa hävitä Afganistanissa" on vaarallinen kaikille, niin Natolle kuin Afganistanille. Kansallinen arvovalta ja kasvojen menetyksen pelko perusteina sotilaallisen voimankäytön jatkamiselle ovat aina torjuttavia, eivätkä ne parane jos kansallinen arvovalta muutetaan liittokunnan arvovallaksi.

Pidän hyvin epätodennäköisenä että päätöstä ISAF:iin mukaan menosta olisi koskaan Suomessa tehty, jos sen olisi silloin tiedetty johtavan siihen että tänään olemme mukana sisällissodan kaltaisessa operaatiossa, jossa vastapuoli kyllä täyttää kaikki demonisoitavan vihollisen piirteet, mutta jossa huume-korruptioon ja massiiviseen vaalivilppiin syyllistynyt tuettava osapuoli ei juurikaan luettavampaa vaikutusta jätä. Tietenkin vanhan Talebanin paluu valtaan merkitsisi ehkä huume-kauppaa lukuun ottamatta nykyistä huonompaa tilannetta, mutta olisiko jonkinlainen sodan ja summittaisen tappamisen lopettava neuvotteluratkaisu kuitenkin nykytilaa parempi?

Afganistanissa jatkamisen kyseenalaistaminen ei johdu operaation riskeistä ja tappioiden mahdollisuudesta. Niitä ei pidä vähätellä, mutta ei myöskään pelätä niin kauan kuin voimme olla varmoja siitä, että suomalaisosallistuminen todella edesauttaa vakautta ja rauhaa, demokratiaa ja ihmisoikeuksia ja huumevapaaan oikeusvaltion rakentamista. Tämä on pakko tänään asettaa kyseenalaiseksi. Tätä pohdittaessa on myös kysyttävä, tulisivatko suomalaisten osaaminen ja resurssit parempaan käyttöön joillain maailman monilla muilla kriisialueilla, joilla on jatkuvaa pulaa osaavista kriisinhallintajoukoista.

Jos päädyimme siihen, että vastaus ei puolla sotilasoperaatioon osallistumisen jatkamista, ei se tietenkään tarkoita Afganistanin hylkäämistä, vaan edellyttää meiltä siviilikriisinhallinnan ja kehitysyhteistyön jatkamista ja tehostamista maassa niin kauan kun voimme arvioida sen tuottavan edes rajoitettuja tuloksia ja humanitaarisen hädän helpottamista.

Kansainvälisen yhteisön tulisi pystyä päättämään Afganistan operaation toimintalinjoista ja tulevaisuudesta YK:ssa. Asiaa onkin toki käsitelty monilla kansainvälisillä foorumeilla. Viime kädessä ne eivät kuitenkaan ratkea YK:n turvaneuvostossa eikä edes Pohjois-Atlantin neuvostossa, vaan jossain Valkoisen talon ja Pentagonin välillä. Tämä tarkoittaa että myös muilla valtiolla on oikeus ja velvollisuus tehdä omat päätöksensä itse näistä konsultaatioprosesseista riippumatta.

Neuvostoliiton vetäytymisen jälkeen ei Afganistaniin menijöitä ennen vuotta 2001 ollut, mutta naapurit ja kaukaisemmat maat jatkoivat kuitenkin konfliktin osapuolten aseistamista ja rahoittamista, ei välttämättä siksi että tukivat minkään osapuolen ideologiaa, vaan siksi että näin tehtiin toista osapuolta tukevien asema hankalaksi. Nyt Afganistaniin on menty sitäkin suuremmalla joukolla, mutta vaikka ottaisimme täysin todesta kaikki kiitosta ansaitsevat perustelut interventiolle on kuitenkin muistettava, että tie helvettiin on kivetty hyvillä aikeilla.

Pohjoismailla on ollut taipumus esiintyä moraalisisina suurvaltoina, mutta puheita pidemmälle meneviin interventioihin eivät rahkeemme riitä. Hyvä näin, sillä ihmisoikeuksia ja demokratiaa korostavat arvomme eivät ole miekkalähetyksellä levitettäviä asioita. Diktatuurit voidaan kaataa sotilaallisella väliintulolla, mutta ei ole mitään takeita siitä että jatkuva miehitys ja osallistuminen sisällissotiin tuottaa pysyvää vapautta ja kestäväää demokratiaa.

Arvojen ja sitoutumisen ihmisoikeuksien kunnioittamiseen tulee olla selkeitä, mutta vähemminkin julistuksellinen diplomatia ja monenkeskiseen yhteistyöhön osallistuminen on tärkeitä ja Suomelle

sopiva tapa vaikuttaa. On myös todettava, että kun Suomessa nyt esiintyy näyttävää halua julistautua rauhanvälityksen suurvallaksi, yritetään nousta latvasta puuhun. Tällainen edellyttää muutakin kuin vain oman julistuksen, sellainen maine täytyy ensin ansaita eikä sitä saavuteta ellemmme myös ole paljon nykyistäkin aktiivisemmin valmiita eri tavoin panostamaan kehitysyhteistyöhön, kriisinhallintavalmiuksiin ja erilaisten rauhanprosessien tukemiseen. Hyvät ja osaavat diplomaatit ja välittäjät tarvitsevat myös sellaista tukea ja panostusta, josta pitää olla valmis myös maksamaan.